

AJANKOHTAISTA: TUTKIMUKSEN RAAKA-AINEITA JA MONITIEHEISIÄ RESEPTTEJÄ

III Kulttuurintutkimuksen päivät. 14.–15.12.2007, Joensuu.

Pasi Saarimäki, Eerika Koskinen, Heli Niskanen ja Arja Turunen

Kolmannet kulttuurintutkimuksen päivät järjestettiin 14.–15.12.2007 Joensuussa teemalla ”Aineisto”. Päivien aihepiiri jatkoi edellisten tapahtumien mallia, sillä ensimmäisten Helsingissä järjestettyjen Kulttuurintutkimuksen päivien teemana vuonna 2003 oli ”Metodi”, jota puolestaan oli jatkanut kaksi vuotta myöhemmin Tampereen ”Konteksti”-aiheinen tapaaminen. Kolmansien päivien järjestäjinä toimivat Kulttuurintutkimuksen verkosto ja Joensuun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden oppiaineryhmä. Päivien ideana on ollut vapaamuotoisesti keskustella kulttuurintutkimukseen liittyvistä asioista ilman liikaa virallista ”pönötystä”.

ALKURÄJÄHDYKSESTÄ KARJALAIISIIN ROKKITUNNELMIIN

Kulttuurintutkimuksen päivät käynnistyivät puoliltapäivin Joensuun yliopiston Aurora-salissa yliopiston ja kulttuurintutkimuksen verkoston tervehdyksillä, jonka jälkeen aineistotematikkaa käsiteltiin kahden esitelmän verran. Ensimmäisessä esitelmässä kosmologian professori Kari Enqvist pohti aineiston synnyn lähtökohtia oman alansa näkökulmasta. Maailmankaikkeuden synty ja laajeneminen tulivat hausalla tavalla kulttuurintutkijallekin ymmärrettäviksi. Intressit ovat kuitenkin eri tieteenaloilla erilaisia: fyysikkoo ei kiinnosta niinkään se, mitä tapahtui alkuräjähdyksen jälkeen, mikä taas on kulttuurintutkijan mielenkiinnon kohteena.

Uskontotieteilijä Terhi Utriainen oli puolestaan lähempänä kulttuurintutkijan aineiston ongelmia pohtiessaan aineiston määrään liittyviä kysymyksiä – mikä on riittävä, suuri, pieni tai liian suuri vertailuaineisto – ja perusteita sen rajaukselle. Utriainen tarkasteli aihetta käyttäen esimerkkinään oman väitöskirjansa ja myöhemmän monografiansa aineistovalintoja ja esitysvälineenään käsinukkeja. Kissan ja

ketun dialogisessa monologisessa tuli esiin, miten henkilökohtainen tutkijan ja hänen aineistonsa suhde loppujen lopuksi on. Erilaiset tutkimustavoitteet johtavat kunkin tutkijan omiin ratkaisuihin aineistojen suhteen, jolloin syntyy erilaisia aineistokokonaisuuksia tutkimusta varten. Erilaiset ratkaisut ja aineistot synnyttävät edelleen myös näkemyseroja aineistojen paremmuudesta.

Päivän toisessa istunnossa tarkasteltiin lähdeaineiston eettisiä kysymyksiä pitkälti ”jalat maassa ja järki käteen” -asenteella. Puhujat korostivat kulttuuritieteiden eettisten kysymysten vaihtelevuutta ja riippuvuutta yksittäisestä tutkimuskohteesta. Sosiologi, professori emeritus Klaus Mäkelä kertoi monien maiden käyttöönottamasta tutkimuksen eettisestä ennakoarvioinnista, johon on otettu mallia lääketieteen etiikasta. Lääketieteessä kysymykset ovat toisenlaisia ja helpompia säädellä kuin yhteiskuntatieteellisessä tai humanistisessa tutkimuksessa. Ennakoarviointi on haasteellista kulttuurintutkimuksen aloilla, joilla on usein alussa vain tutkimuksen tekemisen hahmotelma, joka tarkentuu tutkimusprosessin aikana. Eettisiä kysymyksiä ei ole tällöin helppoa ennakoida. Mäkelä toi esiin niitä mahdollisia haittoja, joita tutkimukselle koituisi, jos ennakkotarkastamisen sääntöjä noudatettaisiin kirjaimellisesti. Tutkijoiden liikkumatila voisi kaventua, mutta samalla vastuutaakka kasvaisi kohtuuttomaksi ja kriittistä tutkimusotetta saatettaisiin alkaa vältellä. Tutkijalla pitäisi kuitenkin olla jopa oikeus tutkia arkoja aiheita lupaa kysymättä, koska Mäkelän mielestä tutkijan ei tarvitse olla tutkittavien puolella tehdäkseen heille oikeutta.

Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston arkistonhoitaja, dosentti Arja Kuula taas puhui laadullisten aineistojen arkistointiin liittyvistä eettisistä ongelmista. Kuula kyseli, uhataanko informanttien yksityisyyttä, jos kerättyä aineistoa käytetään myös johonkin muuhun tarkoitukseen kuin mitä tutkittavalle on alun perin kerrottu. Täydellinen luottamuksellisuus tarkoittaisi käytännössä aineiston salassapitoa, jolloin tieteellisyyden pätevyyden arviointi esimerkiksi väitöskirjojen kohdalla olisi hankalaa. Kuula kuitenkin viittasi tutkimuksiin, joiden mukaan informantit ovat itse kokeneet omaavansa mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitä ja miten he kertovat asioista tutkijalle. Kuula vastustikin mielikuvaa informanteista kyvyttöminä hallitsemaan itseään, ja hän painotti heidän olevan ihmisiä, jotka tietävät mitä tekevät. Yleensä he ovat suostuneet informanteiksi, koska haluavat edistää asian tutkimista.

Iltapäivällä oli työryhmien vuoro ja me tämän raportin allekirjoittaneet osallistuimme kiinnostuksemme mukaan seuraaviin kaikkiaan 25 työryhmästä. Eerika Koskinen piti esitelmän ”Luokka ja kulttuurintutkimus nyky-Suomessa” -työryhmässä, jossa oltiin sitä mieltä, että luokan tutkimukseen olisi löydettävä uusia näkökulmia. Jako elettyyn ja subjektiivisesti koettuun luokkaan ja luokkaan konstruoituna diskursusina tulisi purkaa, sillä luokka on niitä molempia yhtä aikaa ja ne myös vaikuttavat toisiinsa.

Heli Niskanen osallistui ”Aineistot teknologian kulttuurisessa tutkimuksessa” -työryhmään, jossa käsiteltiin erilaisten aineistojen käyttöä ja mahdollisuuksia teknologian kulttuurisessa tutkimuksessa. Keskeisenä kysymyksenä pohdittiin, miten laajasta ja sekalaisestakin aineistosta voidaan muodostaa tutkimusaineisto, joka asettuu tutkimuskysymysten kanssa hedelmälliseen suhteeseen. Perjantain esityksissä kysymykseen aineistojen mahdollisuuksista ja rajoituksista koetettiin vastata hyvin eri-

laisten aineistojen, esimerkiksi kyselykeruuaineistojen, 1800- ja 1900-lukujen vaihteen kansanvalistuksellisen kirjallisuuden sekä videomateriaalin kautta.

Pasi Saarimäki kävi kuuntelemassa ”Kuka vie ketäkin, aineisto- vai tutkija-lähtöisyys” -työryhmää, jossa pohdittiin aineiston ja tutkijan välistä suhdetta. Millä perusteella tutkijat lopulta tekevät johtopäätöksensä? Esitelmissä korostui erityisesti aineiston tuottaminen koko ajan olemassa olevana tutkimusprosessina, mikä johtaa siihen, että tutkijan ja aineiston tai informanttien välillä oleva vuoropuhelu suuntaa tutkimuskysymyksiä uudelleen. Sekä tutkijan että tutkittavien roolit korostuvat tällöin vuorotellen. Samanlainen prosessi jatkuu myöhemmin tutkijan ja valmiin tutkimusaineiston välillä, jolloin miettimisen aiheena on, kuka aineistossa lopulta puhuu ja millä voimakkuudella.

Arja Turunen puolestaan osallistui ”Tekstit kulttuurintutkimuksen aineistona” -työryhmään, jossa käsiteltiin tekstiaineistojen tutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Alustuksissa pohdittiin, mitä tekstit ovat, miten niitä voi tutkia ja millaisia metodeja niiden tutkimiseen voi soveltaa. Esiin nousivat myös tieteenalan taustasta johtuvat erot siinä, miten tutkijat näkevät tekstien aseman ja metodeja koskevan reflektoinnin merkityksen.

Iltaohjelmassa oli vastaanotto Joensuun kaupungin taidemuseossa puheineen, syömisineen ja juomisineen. Myöhemmin ilta jatkui vielä Teatteriravintolassa, jossa yleisöä viihdytti onnistuneesti joensuulainen yhtye *Folksvagen*.

POIKKITIETEELLISYDEN HAASTEET JA PALUU ETIIKKAAN

Lauantai-aamuna käynnistyi oma työryhmämme ”Aineistot: poikkitieteellisyiden haasteiden edessä”, jonka idea oli syntynyt etnologian professori Laura Starkin johtaman Suomen Akatemian rahoittaman *Strategic Practices: Hidden Histories of Gender in Finland 1880–2005* -projektin puitteissa käymisissä keskusteluissa. Olimme havainneet, että historia- ja etnologiatieteillä on tiettyjä eroja siinä, kuinka aineistoja määritellään, tarkastellaan ja lähestytään. Kiinnostuimme muun muassa siitä, miten aineisto on muodostunut, mitä siltä voi kysyä ja miten ”uskottava aineisto” määritellään. Tämä on tärkeä ymmärtää sekä oman tieteenalan sisällä että toisten tieteenalojen aineistoja ja tutkimuskirjallisuutta käytettäessä.

Työryhmässä aineiston syntyyn liittyviä kysymyksiä pohdittiin kaikissa esityksissä sukupuolitematiikan näkökulmasta: kysyimme, millaista tietoa lähteet tuottavat sukupuolesta. Esitelmien aineistot vaihtelivat oikeudellisista lähteistä ja aikakauslehtiaineistoista aina historiallisiin kuvauksiin, antropologiseen kirjallisuuteen ja tilastollisiin EU-indikaattoreihin. Kaikissa esitelmissä pohdittiin, miten tutkia aineistoa, joka ei ole alun perin syntynyt sukupuolen tutkimista varten ja jota ei ole itse tuotettu. Työryhmään toi hedelmällistä runsautta aihepiiriin lähestyminen eri aineistojen ja vieläpä eri tieteenalojen kautta.

Kulttuurintutkimuksen päivien päätteeksi kokoonnuimme lauantai-iltapäivällä vielä kerran Aurora-saliin, jossa saimme katsoa musiikkiaiheista elokuvaperformanssia

”HALLELUJAH! A performance by Ghanaba and the Winneba Youth Choir of Ghana”. Elokuvasa afrikkalaissyntyinen jazzmuusikko esitti arvostetun ghanalaisen kuoron kanssa versionsa Georg Friedrich Händelin teoksesta, minkä jälkeen ohjaaja-dokumentaristi Steven Feld taustoitti elokuvan tekoa ja muusikon elämää. Esitys oli mielenkiintoinen käytännön sukellus musiikilliseen aineistoon ja sen dokumentoimiseen sekä mukava visuaalinen piristys, vaikkakin pieni alustus jo ennen esitystä olisi ollut paikallaan. Aiheesta ei kuitenkaan ehditty keskustella paljoakaan ennen viimeistä ohjelmanumeroa, kenttäpaneelia.

Paneelissa esiintyjät kertoivat kentästä omia näkemyksiään. Alustusten teemat vaihtelivat sosiaalityön ruumiillisuudesta (yhteiskuntapolitiikan yliassistentti Silva Tedre) ja musiikkitieteellisen aineiston arkistointihaasteista (musiikkitieteen professori Pirkko Moisala) aina Venäjän kenttäkokemuksiin (Joensuun perinnearkiston erikoistutkija Jyrki Pöysä) ja viestinnän yliopettaja Robert Arpon esittelemään sosiaaliseen internet-mediaan. Mielenkiintoiset esitelmät innostivat yleisöä esittämään monia kysymyksiä.

Vaikka kenttäpaneelin tarkoitus oli käsitellä kenttää eri näkökulmista, korostuivat keskustelussa jo edellispäivänä käsitellyt eettiset kysymykset. Eettiset ongelmat näyttävät olevan tällä hetkellä pinnalla, ja halua niiden pohtimiseen löytyy. Esimerkiksi Moisala viittasi tekijänoikeuskysymyksiin arkistoinnin yhteydessä ja Arpon puheenvuoro puolestaan kirvoitti keskustelua internetiin liittyvistä eettisistä kysymyksistä, esimerkiksi tutkimusluvasta sekä yksityisen ja julkisen välisen suhteen muutoksista.

Tämäkertaiset Kulttuurintutkimuksen päivät päättyivät perinteentutkimuksen professori Seppo Knuutilan sanoihin. Neljännen kerran ne tullaan järjestämään vuonna 2009 Jyväskylässä.

Filosofian maisterit Eerika Koskinen ja Arja Turunen sekä filosofian lisensiaatit Heli Niskanen ja Pasi Saarimäki valmistelevat väitöskirjojaan Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.